

AUTOR

mgr Luiza Troszczyńska

l.troszczyńska@aon.edu.pl

Wydział Zarządzania i Dowodzenia, AON

GOSPODARCZA I SPOŁECZNO-KULTUROWA ROLA IRANU W KSZTAŁTOWANIU BEZPIECZEŃSTWA NA BLISKIM WSCHODZIE

Słowa kluczowe: Bliski Wschód, bezpieczeństwo, Iran

Wprowadzenie

Kwestia bezpieczeństwa na Bliskim Wschodzie stanowi ważny aspekt z punktu widzenia ekonomicznego i militarnego międzynarodowego środowiska bezpieczeństwa. Wpływ na taki stan rzeczy ma wiele czynników.

Jednym z nich jest fakt, iż na Bliskim Wschodzie skoncentrowane są największe złoża ropy naftowej na świecie. Poza tym region ten znajduje się w strategicznym punkcie kuli ziemskiej – miejscu połączenia trzech kontynentów – Azji, Europy i Afryki. W przypadku zablokowania tego kanału dystrybucji ropy naftowej państwa uzależnione od dostaw tego surowca mogą mieć poważny problem.

Ponadto w regionie krzyżują się ważne linie komunikacji lotniczej i morskiej. Zakłócenie przepływu usług, ludzi i towarów na tej linii mogłoby sparaliżować rynki gospodarcze całego świata. Z punktu militarnego każdy konflikt na Bliskim Wschodzie dostarcza problemów humanitarnych zwłaszcza Europie. Wyzwała trudny do zahamowania napływ ludności z rejonu konfliktu.

Niemniejszy wpływ na bezpieczeństwo na Bliskim Wschodzie mają takie kwestie, jak mozaika kulturowa, etniczna i wyznaniowa. Różnice głównie religijne, etniczne, kulturowe, a także polityczne i gospodarcze są generatorem wielu, często długotrwałych, konfliktów.

W tym kontekście zasadne jest umiejscowienie stanowiska Iranu wobec kwestii bezpieczeństwa na Bliskim Wschodzie. W latach 2000-2015 ze względu na konfrontacyjny nurt polityki z Zachodem i jednocześnie samodzielność polityki w zakresie bezpieczeństwa, Iran nie posiadał dużego wpływu na bezpieczeństwo w regionie.

Chociaż Iran nie zajmował oficjalnego stanowiska wobec poszczególnych konfliktów w regionie, angażował się nieoficjalnie w wewnętrzne sprawy swoich sąsiadów i innych państw Bliskiego Wschodu. Biorąc to pod

uwagę, należy przeanalizować założenie polityki Iranu w kontekście bezpieczeństwa na Bliskim Wschodzie. Tym bardziej, że sytuacja polityczna Iranu sukcesywnie ulega zmianie po lipcowym (2015 r.) podpisaniu wstępnego porozumienia nuklearnego między USA, Wielką Brytanią, Francją, Rosją, Chinami i Niemcami.

Pozycja polityczna Iranu umacnia się, co stwarza w regionie poczucie niepokoju, iż Iran może dążyć do przejścia w nim przywództwa. Iran prowadzi coraz bardziej otwartą i aktywną politykę w zakresie bezpieczeństwa państwa, regionu oraz w zakresie bezpieczeństwa międzynarodowego.

Postępujące zmiany w polityce Iranu skłaniają do głębszej analizy problemu bezpieczeństwa zarówno w Iranie, jak i na Bliskim Wschodzie. Ze względu na konfliktogenność tego regionu zasadne jest prowadzenie badań w celu weryfikacji stanu bezpieczeństwa na Bliskim Wschodzie i udziału Iranu w jego kształtowaniu oraz określenie prognozy w tym zakresie. Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie czytelnikowi znaczenia roli Iranu w polityce bezpieczeństwa regionalnego i określenie ogólnych czynników wpływających na charakter jego polityki.

Czynniki wpływające na bezpieczeństwo w regionie Bliskiego Wschodu

We współczesnym świecie bezpieczeństwo państwa czy regionu warunkuje wiele czynników. Postępujące procesy cywilizacyjne kształtują stosunki międzynarodowe, co w sposób pośredni lub też bezpośredni wpływa na funkcjonowanie danego państwa czy regionu w konkretnej dziedzinie. Z kolei jednym z najważniejszych czynników determinujących utrzymanie stosunków międzynarodowych jest tak zwane środowisko geograficzne. *Liczne analizy badawcze w zakresie stosunków międzynarodowych podkreślają wagę szeroko rozumianego czynnika geograficznego na warunkowanie sytuacji międzynarodowej i działania podmiotów międzynarodowych. W trakcie wielowiekowej refleksji na temat relacji międzynarodowych wielokrotnie odnoszono się do roli geografii jako czynnika determinującego rozwój lub jego brak w odniesieniu do regionów i narodów całego globu ziemskiego¹.*

Umiejscowienie Bliskiego Wschodu w kontekście środowiska geograficznego pozwoli przybliżyć istotę bezpieczeństwa na Bliskim Wschodzie. Region ten obejmuje kraje usytuowane w południowo-zachodniej Azji na styku trzech kontynentów: Azji, Europy i Afryki. *W najpowszechniej używa-*

1 R. Bania, *Bliski Wschód w wybranych anglosaskich koncepcjach geopolitycznych – zarys problematyki*, [w:] R. Bania, K. Zdulski (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe w regionie Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki (MENA) u progu XXI wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 2012, s. 13.

nym w języku polskim znaczeniu Bliski Wschód obejmuje Azję Południowo-Zachodnią, fragment Północno-Wschodniej Afryki i należący do Turcji skrawek półwyspu Bałkańskiego w Europie. W regionie tym leżą państwa: Afganistan, Arabia Saudyjska, Bahrajn, Cypr, Egipt, Irak, Iran, Izrael, Jemen, Jordania, Katar, Kuwejt, Liban, Oman, Syria, Turcja i Zjednoczone Emiraty Arabskie (ZEA)².

Powyższa definicja nie wyczerpuje terminu *Bliski Wschód*. Od początku stosowania nazwy *Bliski Wschód* istniały nieścisłości i rozbieżności dotyczące sprecyzowania granic tego terytorium. Problem w dużej mierze wynika z dynamicznych zmian, jakie w ostatnich dziesięcioleciach zaszły na tym obszarze. Rafał Ożarowski sugeruje, że niejasno sprecyzowana definicja Bliskiego Wschodu wynika z rozbieżności pojmowania tego regionu, który należy rozpatrywać na płaszczyźnie geograficznej i politycznej. *Klasyczne (może być także określane jako geograficzne), które obejmuje „trzon” Bliskiego Wschodu wraz z jego peryferiami. Polityczne, które traktuje Bliski Wschód jako obszar rozciągający się od Mauretanii i Maroka poprzez Afrykę Północną i trzon Bliskiego Wschodu aż po Afganistan, a w niektórych przypadkach także Kaukaz i muzułmańskie republiki Azji Centralnej. Obszar ten można jeszcze rozszerzyć o państwa członkowskie Ligi Państw Arabskich (Dżami’at ad-Duwal al-Arabijja) – Dżibuti, Somalię i znajdujące się w pobliżu Madagaskaru Komory, które jedynie w tym ujęciu mogą terytorialnie zawrzeć się w pojęciu Bliski Wschód. W ten sposób Bliski Wschód stanowi obszar składający się z wielu regionów o rozpiętości prawie 10 tys. kilometrów³. Należy podkreślić, że nazwa Bliski Wschód jest pojęciem europocentrycznym, które w polityce, ekonomii, kulturze i geografii nabrało znaczenia światowego.*

Próbując ujednoczyć przywołane definicje, należy wskazać, że Bliski Wschód to ogromny obszar obejmujący swym zasięgiem wiele państw zróżnicowanych pod względem ekonomicznym, politycznym, gospodarczym, etnicznym, kulturowym i wyznaniowym. W tak niejednorodnej mozaice państw struktura bezpieczeństwa w regionie stanowi ważne zjawisko

Parametr	Jednostka	Świat	Europa (bez Rosji)	Rosja	Ameryka Północna	Ameryka Południowa	Afryka	Bliski Wschód	Azja	Australia i Oceania	
Rezerwy	bln bbl	1647,0	13,8	81,5	214,8	326,2	128,0	803,0	74,7	5,0	
	%	100,0	0,8	4,9	13,0	19,8	7,8	48,8	4,6	0,3	
Wystarczalność	Lata	52	11	21	37	122	37	78	19	20	
	Produkcja dzienna	mln bbl	86,5	3,6	10,5	16,1	7,3	9,4	28,3	10,6	0,7
Konsumpcja dzienna	%	100,0	4,2	12,1	18,6	8,4	10,9	32,8	12,2	0,8	
	mln bbl	89,5	14,8	3,2	23,0	6,5	3,5	8,5	28,8	1,2	
Zdolność do przeróbki rafinerijnej	%	100,0	16,6	3,6	25,7	7,3	3,9	9,5	32,1	1,3	
	mln bbl	90,3	16,8	5,6	20,7	5,8	3,1	8,0	29,6	0,7	
Udział regionu w konsumpcji źródeł energii	%	100,0	18,6	6,2	22,9	6,4	3,4	8,9	32,8	0,8	
	Udział ropy w bilansie energetycznym regionu	%	100,0	16,7	5,5	21,8	5,3	3,2	6,1	40,2	1,2
Trzy najważniejsze źródła energii	%	33,1	33,8	21,2	37,3	45,4	41,3	49,3	28,0	37,0	
	1	Ropa	Ropa	Gaz	Ropa	Ropa	Ropa	Ropa	Ropa	Węgiel	Ropa
	2	Węgiel	Gaz	Ropa	Gaz	Woda	Gaz	Gaz	Ropa	Węgiel	
3	Gaz	Węgiel	Węgiel	Węgiel	Gaz	Węgiel	Węgiel	Gaz	Gaz		

Źródło: <http://inz-bezwykopowa.inzynieria.com/cat/1/art/37617> [dostęp: 08.05.2016].

Rys. 1. Stan zasobów i zużycia surowców energetycznych

Bliski Wschód jako potęga surowcowa (głównie ropy naftowej) jest generatorem zmian światowych rynków gospodarczych, a co za tym idzie również – finansowych i politycznych. Cena surowca energetycznego posiada wpływ na wszystkie sfery życia społecznego człowieka, zwłaszcza w świecie uprzemysłowionym.

Walka o dominację poprzez kontrolowanie przepływów surowców zapewnia posiadanie „władzy”. Czynniki gospodarczy odgrywa tu kluczową rolę. Współczesne konflikty niemal zawsze w mniejszym lub większym stopniu mają podłoże ekonomiczne. W przypadku regionu Bliskiego Wschodu, gdzie znajdują się największe na świecie zasoby ropy naftowej, kwestia bezpieczeństwa jest priorytetem. Każdy konflikt wszczęty na Bliskim Wschodzie może spowodować zatrzymanie dostaw surowca energetycznego. To z kolei zachwieje światowym rynkiem gospodarczym, co w dobie globalizacji oznacza zmiany dla każdego państwa na świecie.

4 Szacuje się, iż w tym regionie znajduje się około 72 mld m³ gazu. Złóża gazu ziemnego są zlokalizowane inaczej niż złoża ropy naftowej. Jego największym dysponentem na Bliskim Wschodzie jest Iran, tuż za nim plasuje się Katar. Oba państwa są w posiadaniu około 2/3 całości bliskowschodnich złóż gazu. Pozostałymi państwami posiadającymi złoża tego surowca są Arabia Saudyjska i Zjednoczone Emiraty Arabskie. Irak i Kuwejt mają nieduże zasoby. Jeśli chodzi o złoża ropy naftowej na Bliskim Wschodzie, to największe znajdują się w Arabii Saudyjskiej, Iranie i Iraku. Zob. A. Dzisiów-Szuszczkiewicz, *Bliski Wschód – wyzwanie dla polskiej polityki zagranicznej?*, Bezpieczeństwo Narodowe, I-II 2008, t. 7-8, Warszawa, 2008, s. 147.

Kolejnym czynnikiem warunkującym bezpieczeństwo na Bliskim Wschodzie jest strategiczne położenie tego regionu na styku trzech kontynentów Europy, Azji i Afryki. Tutaj krzyżują się ważne linie komunikacyjne oraz kanały dystrybucji towarów, które trafiają na Zachód. *Bliski Wschód, który na przestrzeni wieków stanowił arenę dla wielkich cywilizacji i ważnych wydarzeń, zyskał na znaczeniu dzięki panującym stosunkom międzykontynentalnym i swojemu położeniu geograficznemu. Kontynent europejski poprzez Półwysep Anatolijski rozciąga się na Bliski Wschód. Dotarcie z Azji do Europy jest możliwe poprzez Iran i Anatolię. Szlaki komunikacyjne biegnące ze wschodu przez Mezopotamię docierają do Wschodniego Basenu Morza Śródziemnego, a te, które biegną przez Półwysep Synaj łączą się z Egiptem i kontynentem afrykańskim. W podobny sposób główne szlaki komunikacyjne Wschodniego Basenu Morza Śródziemnego, które poprzez Anatolię oraz Irak i Iran rozciągają się do wnętrza kontynentu azjatyckiego wpływają na zwiększenie wartości Bliskiego Wschodu*⁵.

Zakłócenie w dostawach ważnych surowców ze Wschodu naruszyłoby nie tylko bezpieczeństwo państw Bliskiego Wschodu, ale również państw zachodnich. Nie bez znaczenia jest także przepływ innych towarów, usług i ludzi. Płynność szlaków komunikacyjnych w XXI wieku jest szczególnie ważna ze względu na postępujący konsumpcjonizm, zależność państw od towarów i usług importowanych, *zanik granic* (swoboda poruszania się). Paraliż kanału dystrybucji danych towarów usług oraz blokada przemieszczania się ludzi w wymiarze globalnym zawsze odbija się na aspekcie gospodarczym. Potencjał gospodarczy jest natomiast jednym z najważniejszych aspektów bezpieczeństwa.

Kolejny nie mniej ważny czynnik wpływający na bezpieczeństwo w regionie Bliskiego Wschodu to różnice kulturowe, wyznaniowe i etniczne. Bliski Wschód to mozaika, którą tworzą różne odłamy trzech religii monoteistycznych, odmienne pochodzenie oraz kultura.

Bliski Wschód można określić mianem kolebki ludzkiej cywilizacji. Tu zrodziły się trzy wielkie religie monoteistyczne: judaizm, islam i chrześcijaństwo. Różnice wynikające z wyznawania odmiennych religii mogą stać się instrumentem wykorzystywanym w różnych konfliktach. Poza tym należy zwrócić uwagę na fakt, iż każda z wyszczególnionych religii posiada swoje święte miejsce na Bliskim Wschodzie. Roszczenia terytorialne wyznawców jednej religii względem wyznawców pozostałych mogą doprowadzić do wybuchu konfliktu, czego przykładem może być konflikt izraelsko-palestyński. Różnice religijne są instrumentalnie traktowane przez niektórych przywódców politycznych i konfliktom o interesy polityczne pozornie nadaje się znaczenie religijne. Kontekst religijny nadaje konfliktom uzasad-

5 R. Arslan, *Znaczenie Bliskiego Wschodu ze względu na jego cechy geopolityczne, geoeconomiczne i geokulturowe*, Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula, nr 34/2014, Warszawa, 2014, s. 91.

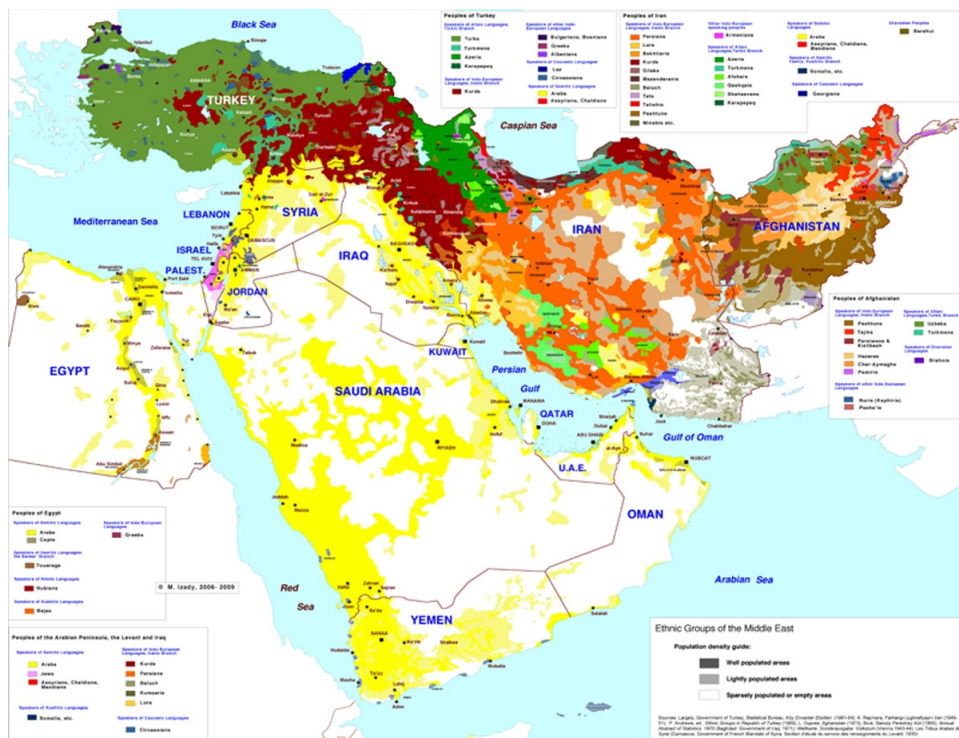
nienie moralne w grupie wsparcia swoich wyznawców. Stąd w przeszłości sięgano i współcześnie wielu polityków sięga po kontekst religijny, by spolaryzować narody lub określone społeczeństwa. Manipulacja religią jako instrumentem polityki powoduje, że wielu wyznawców określonej religii domaga się określonych terytoriów, traktując je jako uzasadnione roszczenie. *W szczególności Jerozolima – święte miasto trzech wielkich religii nosi brzemień ciągłych konfliktów. Żądania zgłaszane przez prześladowanych i tłamszonych w Europie w XIX wieku Żydów dotyczące zapewnienia im powrotu na ziemi Bliskiego Wschodu, które zgodnie z ich wierzeniami religijnymi uznają za ziemi im przyrzeczone, oraz utworzenie w konsekwencji Państwa Izraelskiego spowodowały pojawienie się między zamieszkującymi rejon Arabami i Żydami nieporozumień i sporów, co z czasem przerodziło się w konflikt o wymiarze ogólnoregionalnym⁶. Z pozoru chodzi o dostęp do miejsc kultu religijnego, a właściwie chodzi o jednoznaczne określenie suwerennego terytorium państwa.*

Inną płaszczyznę konfliktu na tle wyznaniowym są prześladowania chrześcijan na Bliskim Wschodzie oraz konflikt wewnątrzwyznaniowy szyicko-sunnicki. *Niezwykle istotnym dla Wspólnoty aspektem relacji z omawianym regionem jest także charakter religii – islamu – wyznawanej przez większość jego mieszkańców. Około 1/5 wyznawców islamu stanowią szyici, większość muzułmanów zaś to sunniti. Islam jest tak ważnym elementem i cechą Bliskiego Wschodu, ponieważ kształtuje system społeczny i polityczny większości państw, wpływa także na gospodarkę⁷.*

Walka o dominację w regionie trwa. Wykorzystuje się w tym celu różne instrumenty. Jednym z nich może być religia, innym – odmienność etniczna. Wśród najliczniejszych grup etnicznych Bliskiego Wschodu wymienia się Arabów, Turków i Persów, jednak w kontekście konfliktów nie bez znaczenia są również Kurdowie i Żydzi (rys. 3.).

6 Tamże, s. 92.

7 A. Dzisiów-Szuszczykiewicz, *Bliski Wschód...*, s. 146.



Źródło: <http://www.vox.com/a/maps-explain-the-middle-east> [dostęp: 08.05.2016].

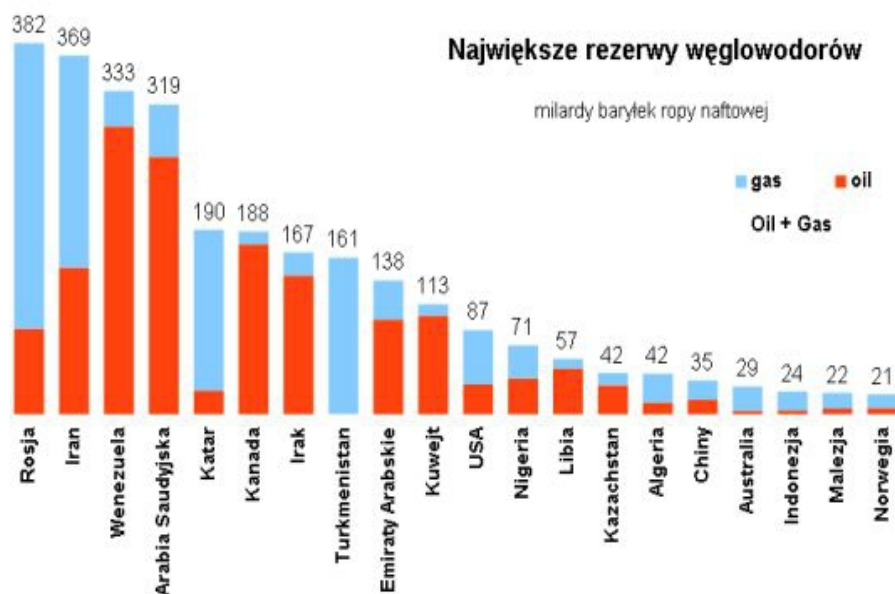
Rys. 2. Podział grup etnicznych na Bliskim Wschodzie

Analizując przedstawione powyżej czynniki wpływające na kształt bezpieczeństwa na Bliskim Wschodzie, należy stwierdzić, że region ten zróżnicowany jest pod wieloma względami: zaczynając od gospodarki i polityki, a kończąc na kwestiach wyznaniowych i etnicznych. Bliski Wschód stanowi jeden z najbardziej niestabilnych i konfliktogennych rejonów świata. Walka o dominację trwa. Na jednego z potentatów wydaje się wyrastać Iran i dlatego zasadne jest przeanalizowanie wpływ Iranu na stan bezpieczeństwa w regionie.

Gospodarcza rola Iranu w regionie

Iran jest jednym z większych państw Bliskiego Wschodu. Dane z 2015 roku wskazują, że liczba ludności w Iranie przekracza 78 milionów. Są to głównie młodzi ludzie w wieku produkcyjnym. Nie bez znaczenia jest fakt, iż odnotowano wysoki odsetek osób posiadających wyższe wykształcenie.

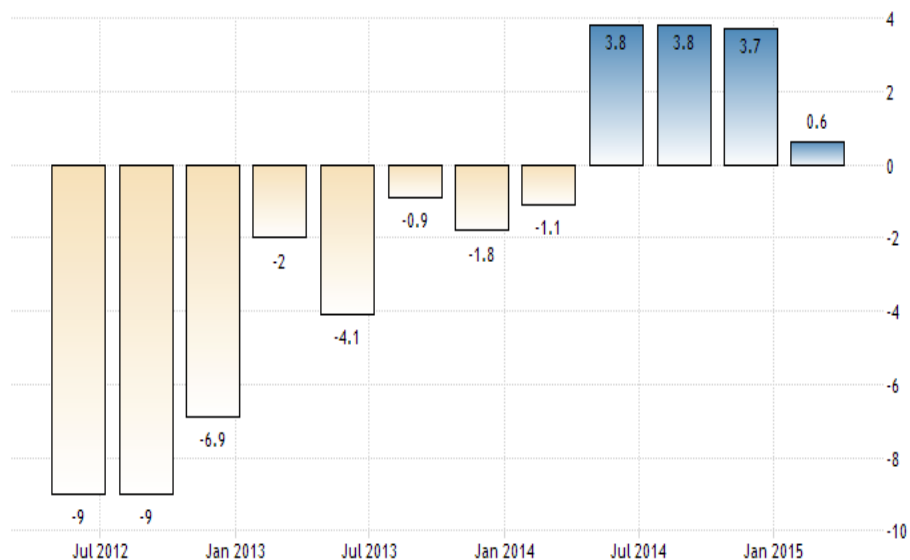
Terytorium Iranu rozpościera się na powierzchni niemal 1 649 000 km². Potencjał gospodarczy Iranu opiera się wielu filarach. Głównym z nich z pewnością są zasoby bogactw mineralnych. Iran jest eksporterem ropy naftowej i gazu ziemnego. Na podstawie danych dotyczących rezerw tych surowców szacuje się, że Iran zajmuje drugie miejsce pod względem zasobów gazu ziemnego i czwarte pod względem zasobów ropy naftowej na świecie (rys. 3.).



Ob.2010j.

Rys. 3. Największe rezerwy gazu ziemnego i ropy naftowej (2013 r.)

Iran zajmuje też pierwsze miejsce pod względem światowych zasobów cyny, drugie – miedzi, dziewiąte – złóż rudy uranu oraz jedenaste – złóż ołowiu. Innymi słowy, Iran reprezentując jeden procent ludności świata, po-



Źródło: <http://pl.tradingeconomics.com/iran/gdp-growth-annual> [dostęp: 24.05.2016].

Rys. 4. Iran – roczne tempo wzrostu PKB

Na podstawie powyższych wskaźników widać, że Iran powoli odnotowuje wzrost gospodarczy. Krajowe i zagraniczne prognozy wskazują, że pod koniec 2016 r. wzrost gospodarczy Iranu może przekroczyć 5% PKB. Wpływ na taki stan rzeczy ma fakt zniesienia sankcji wobec Iranu. To umożliwi Iranowi przede wszystkim eksport paliw płynnych oraz napływ zagranicznych inwestycji⁹.

Zwiększenie przychodów państwa jest gwarantem rozwoju gospodarczego. To z kolei daje możliwość zwiększenia środków finansowych na inne cele, w tym przede wszystkim – na zaplecze militarne, które stanowi ważny element bezpieczeństwa państwa. Iran systematycznie zwiększa nakłady finansowe na wzmocnienie swojego bezpieczeństwa. Dzięki temu ma do dyspozycji różne rodzaje sił zbrojnych. Szacuje się, że Iran dysponuje aktywnymi siłami zbrojnymi w liczbie 545 000 osób, w tym:

- ok. 345 000 żołnierzy zawodowych;
- 125 000 osób w Korpusie Strażników Rewolucji (*Pasdaran*);
- 90 000 osób w paramilitarnej jednostce bezpieczeństwa wewnętrznego (*Basidżi*)¹⁰.

W przypadku pełnej mobilizacji powyższe dane mogą przekroczyć milion, ponieważ nie uwzględniono w nich osób pozostających w rezerwie. W kontekście bezpieczeństwa Iranu poza potencjałem ludzkim należy

9 <http://www.rp.pl/Dane-gospodarcze/303069892-PKB-Iranu-w-gore-po-zniesieniu-sankcji.html> [dostęp: 24.05.2016].

10 R. Ożarowski, *Aspiracje polityczne Iranu w aspekcie bezpieczeństwa międzynarodowego*, <http://www.konflikty.pl/historia/czasy-najnowsze/aspiracje-polityczne-iranu-w-aspekcie-bezpieczenstwa-miedzynarodowego/> [dostęp: 08.05.2016].

zwrócić uwagę na potencjał militarny. Dane prezentują się imponująco: czołgi, pojazdy opancerzone, transportery, samoloty bojowe, śmigłowce, bezzałogowe statki powietrzne, okręty bojowe, łodzie podwodne i półzanurzalne. Przykłady można mnożyć. Chociaż ilość sprzętu wojskowego, który Iran zaprezentował w październiku 2015 roku podczas „Tygodnia świętej obrony”¹¹, jest imponująca, to uwagę przykuwa fakt, iż większość z tych obiektów jest przestarzała. Taki stan rzeczy wynika m.in. z nałożonego na Iran embarga. Restrykcje uniemożliwiały Iranowi swobodny zakup sprzętu wojskowego i broni. Proces ten rozwijał się jednak w drugą stronę. Nieobecność Iranu w polityce na arenie międzynarodowej uniemożliwiała skuteczną weryfikację stanu uzbrojenia. *W tym kontekście ujawnia się sprawa irańskiego programu nuklearnego, który dla wielu państw Bliskiego Wschodu, a w szczególności Stanów Zjednoczonych, jest zjawiskiem wysoce niepożądanym. Aczkolwiek należy pamiętać, że Iran rozpoczął pierwsze badania nad wykorzystaniem energii atomowej jeszcze za czasów szacha Rezy Pahlawiego, będąc w tamtym czasie w zupełnie innej konfiguracji politycznej niż obecnie. Wejście Iranu w posiadanie broni atomowej diametralnie zwiększy jego znaczenie międzynarodowe i umocni pozycję w regionalnym, ale i w globalnym systemie międzynarodowym. Iran, będąc państwem atomowym, niewątpliwie „przeskoczy” o kilka szczebli wyżej w hierarchii. Uzyska w ten sposób silniejszą pozycję wyjściową w prowadzeniu polityki zagranicznej i zacznie w pierwszej kolejności oddziaływać na państwa subregionu Zatoki Perskiej tak, aby w efekcie stać się centrum tego obszaru*¹².

Wzrost gospodarczy Iranu oraz modernizacja i umacnianie potencjału militarnego kraju stanowią kluczową rolę w kształtowaniu się bezpieczeństwa na Bliskim Wschodzie. W przypadku wyścigu zbrojeń Iran odgrywałby kluczową rolę. Jaką? Obecne zaplecze gospodarcze i militarne Iranu nie jest na tyle przygotowane, aby móc prowadzić działania militarne na dużą skalę. Eksperci podkreślają, że w najbliższym czasie nie dojdzie do otwarcia tego konfliktu na Bliskim Wschodzie, jednak stosowana przez Iran tzw. polityka odstraszenia może doprowadzić do eskalacji konfliktu w regionie. Iran sukcesywnie buduje swoją pozycję polityczną i gospodarczą. Świadczy o tym między innymi przystąpienie Iranu do projektu otwarcia „Nowego Szlaku Jedwabnego”. Udział w tym przedsięwzięciu skutkowałby nie tylko zwiększeniem inwestycji zagranicznych czy poszerzeniem rynku zbytu, ale przede wszystkim – pozyskaniem nowych sojuszników politycznych i osła-

11 Zob. http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=iran [dostęp: 08.05.2016]; *Relacja z obchodów „Tygodnia świętej obrony”*, <http://www.defence24.pl/267292,prezentacja-iranski-potencjalu-militarnego> [dostęp: 08.05.2016].

12 R. Ożarowski, *Aspiracje...*

bieniem amerykańskiej strefy wpływów. Ponadto w sytuacji otwartego konfliktu na Bliskim Wschodzie państwa wchodzące w skład „Nowego Szlaku Jedwabnego” zobowiązane będą do militarnego wsparcia Iranu, chociażby ze względu na ochronę własnych interesów.

Obecna polityka Iranu determinowana chęcią objęcia przywództwa w regionie może doprowadzić do wyścigu zbrojeń, a w konsekwencji – konfliktu zbrojnego na Bliskim Wschodzie. Wydatki związane z prowadzeniem tego typu działań mogą mieć katastrofalne skutki dla gospodarki państw biorących udział w konflikcie. Biorąc pod uwagę fakt, iż na Bliskim Wschodzie zlokalizowane są znaczące zasoby surowców energetycznych, zasadne jest postawienie tezy, że otwarty konflikt może oznaczać zatrzymanie dostaw surowcowych, co w konsekwencji negatywnie odbije się na światowych rynkach gospodarczych. Ponadto status przywódcy w regionie umożliwi Iranowi kontrolę światowych cen paliw.

Analizując tak dynamicznie zmieniające się uwarunkowania geopolityczne na Bliskim Wschodzie, można postawić tezę, że Iran dąży do objęcia roli przywództwa politycznego i gospodarczego (dominanta) w regionie. Ze względu na odłam religijny, jakim jest szyizm, może to być nieosiągalne, ale z drugiej strony w przypadku uzgodnienia interesów politycznych odłam religijny nie będzie przeszkodą.

Cywilizacyjno-kulturowa rola Iranu na Bliskim Wschodzie

Poza czynnikiem gospodarczym za przejęciem roli dominanta w regionie przemawia również argument cywilizacyjno-kulturowy. Iran jest spadkobiercą „Wielkiej Persji”. Ze względu kulturowego i etnicznego nie jest uznawany za państwo arabskie. Jako argumenty można wskazać m.in.:

- odmienne pochodzenie: Persowie wywodzą się z ludów indoeuropejskich, Arabowie – z semickich;
- kwestie kulturowe i cywilizacyjne: Iran posiada zdecydowanie dłuższą historię niż państwa arabskie;
- różnice językowe: w Iranie dominuje język perski, w państwach arabskich – dialekty arabskie;
- kwestia wyznania: większość irańskich muzułmanów stanowią szyci, a na Bliskim Wschodzie dominują sunnici;
- homogeniczność: Persowie ze względu na bogatą przeszłość historyczną są dość homogeniczni pod względem kulturowym, etnicznym i wyznaniowym, natomiast Arabowie są zróżnicowani w obrębie chociażby pochodzenia czy języka (głównie dialektów).

Odmienne pochodzenie ludów irańskich w stosunku do Arabów rzutuje przede wszystkim na zróżnicowanie etniczne Iranu. Wśród grup etnicznych należy wymienić: Persów, Azarów, Kurdów, Lorów i Beludżów. Arabowie

stanowią zaledwie 2% społeczeństwa irańskiego. Kwestia pochodzenia stanowi bardzo ważny czynnik w perspektywie cywilizacyjnej, ponieważ rozwój poszczególnych grup wspólnotowych kształtował się w zupełnie inny sposób. Dotyczyło to głównie języka. Posługiwanie się określonym językiem przez członków danej grupy miało wpływ na tworzenie się więzów społecznych oraz kultury, np. piśmiennictwo, literatura.

Nie bez znaczenia w kontekście różnic cywilizacyjno-kulturowych pozostaje również kwestia wyznaniowa. Na Bliskim Wschodzie dominuje sunnicki odłam islamu, natomiast niemal 90% muzułmanów irańskich to szyici. Biorąc pod uwagę napięte stosunki na linii szyici-sunnici, taki czynnik ma znaczący wpływ na bezpieczeństwo w regionie.

Powracając do kwestii Iranu jako pretendenta do roli dominanta w regionie Bliskiego Wschodu, zasadne jest powołanie się na czynniki cywilizacyjno-kulturowe, które przez wieki ukształtowały świadomość i tożsamość Irańczyków. Iran jest spadkobiercą historycznej „Wielkiej Persji”. *Świadomość kilku tysięcy lat historii i wielkiej cywilizacji stanowi istotny determinant kształtujący współczesną politykę Iranu, który z tego powodu nie godzi się na stawiane [...] warunki, uderzające zdaniem Irańczyków w suwerenność ich państwa. Trudno im zaakceptować fakt historyczny, że ich państwo istniejące tysiące lat i uczestniczące w polityce międzynarodowej od starożytności musiałyby ulegać państwu, którego historia sięga [...]*¹³ znacznie krócej.

Różnice kulturowe w wielu przypadkach stanowią powód nieporozumień lub ostatecznie – pretekst do wywołania konfliktu. Członkowie określonej wspólnoty interpretują rzeczywistość przez pryzmat kultury, w której się obracają. Będąc członkiem danej zbiorowości każdy człowiek w sposób świadomy, bądź też nie, nabywa pewnych schematów zachowań oraz specyficznego sposobu myślenia, które są odzwierciedleniem tej właśnie grupy kulturowej. W momencie poznawania nowych zjawisk spoza obrębu tej społeczności człowiek zawsze posiada pewien punkt odniesienia, który zna – zbiór wartości, znaczeń i informacji ze swojego miejsca kulturowego. Błędna interpretacja kodu kulturowego spoza własnej grupy prowadzi do nieporozumień. Wynika to z odmiennego sposobu kategoryzacji rzeczywistości przez członków jednej grupy w stosunku do członków drugiej grupy.

Biorąc pod uwagę przywołane argumenty, należy podkreślić, że Iran cywilizacyjnie i kulturowo jest niemalże odseparowany od bliskowschodniego świata arabskiego. Jednocześnie społeczność irańska jest na tyle zhomogenizowana i świadoma swojego pochodzenia oraz dorobku cywilizacyjno-kulturowego, iż poczucie odmienności w tym przypadku motywuje do pretendowania do roli dominanta w regionie. Czynnik ten stanowi jeden z najważniejszych argumentów w kwestii tzw. wyścigu mocarstw na Bliskim Wschodzie.

13 Tamże.

Wnioski

W kontekście wpływu roli Iranu na kształt bezpieczeństwa na Bliskim Wschodzie niezbędne jest przywołanie także sytuacji politycznej (niekoniecznie sprzyjającej) wokół Iranu. Polityka Iranu w dużej mierze jest determinowana poprzez alienację, o której wspomniano powyżej. Brak poczucia bezpieczeństwa oraz wsparcia w postaci sąsiedniego lub też międzynarodowego koalicjanta w perspektywie jakiegokolwiek konfliktu generuje tworzenie takiej polityki bezpieczeństwa, która zapewniłaby stabilizację państwa i umożliwiła obronę w razie konfliktu. Poczucie zagrożenia wynika nie tylko z nieprzyjaznych stosunków z sąsiednimi państwami Bliskiego Wschodu, ale również nieprzychylnego otoczenia międzynarodowego, w tym przede wszystkim szeroko umiejscowionego pierścienia militarnego złożonego z wojsk państw zachodnich. *Iran jest otoczony niemalże dookoła przez stacjonujące w sąsiednich państwach wojska amerykańskie bądź siły NATO, w których priorytetową rolę odgrywają Amerykanie [...]. Jeśli dodamy nieprzyjazne Iranowi otoczenie międzynarodowe – świat arabski, który toczy odwieczną rywalizację z Iranem (wcześniej historyczną Persją), Turcję będącą w NATO i Pakistan, który na płaszczyźnie rządowej jest sojusznikiem USA, a w dalszej kolejności zdestabilizowany Irak i Afganistan – to w percepcji irańskiej stan bezpieczeństwa narodowego nie jest wolny od zagrożenia¹⁴.*

Brak sprzymierzeńców wśród państw sąsiadujących oraz obecność obcych wojsk w pobliżu terytorium Iranu powoduje poczucie braku bezpieczeństwa, co w konsekwencji determinuje tzw. politykę odstraszenia. Prezentacja wykreowanego zaplecza militarnego potężniejszego od pozostałych uczestników potencjalnego konfliktu ma na celu uniknięcie ataku i utrzymanie względnego pokoju. Niemniej jednak może mieć to skutek przeciwny do zamierzonego celu, a mianowicie, wywołanie otwartego konfliktu na Bliskim Wschodzie, co w konsekwencji będzie miało negatywny wpływ na gospodarkę światową. Ponadto każdy konflikt na Bliskim Wschodzie dostarcza problemów humanitarnych zwłaszcza Europie. Wyzwała trudny do zahamowania napływ ludności z rejonu konfliktu.

Historia pokazuje, że długotrwałe stosowanie polityki odstraszenia może generować tzw. wyścig zbrojeń i w konsekwencji doprowadzić do niekontrolowanej eskalacji konfliktu. Z pewnością rzeczywistość zweryfikuje, czy taka metoda pozwoli Iranowi uniknąć konfliktu zbrojnego i konsekwentnie dążyć do objęcia przywództwa w regionie.

14 Tamże.

Bibliografia

1. Arslan Ramazan, *Znaczenie Bliskiego Wschodu ze względu na jego cechy geopolityczne, geoeconomiczne i geokulturowe*, Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula, nr 34/2014, Warszawa, 2014.
2. Bania Radosław, Zdulski Krzysztof (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe w regionie Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki (MENA) u progu XXI wieku*, Łódź, 2012.
3. Czulda Robert, *Iran 1925-2014. Od Pahlawich do Rouhaniego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2014.
4. Dzisiów-Szuszczykiewicz Aleksandra, *Bliski Wschód – wyzwanie dla polskiej polityki zagranicznej?*, *Bezpieczeństwo Narodowe*, I-II 2008, t. 7-8, Warszawa, 2008.
5. Ożarowski Rafał, *Bliski Wschód w rozważaniach pojęciowych i geograficznych*, *Gdańskie Studia Międzynarodowe*, vol. 7, nr 1-2, Gdańsk, 2009.

Źródła internetowe

1. <http://inz-bezwykopowa.inzynieria.com/cat/1/art/37617>.
2. <http://pl.tradingeconomics.com/iran/gdp-growth-annual>.
3. http://www.bbc.co.uk/polish/specials/1643_oil_world/index.shtml.
4. <http://www.defence24.pl/267292,prezentacja-iranskiego-potencjalu-militarnego>.
5. http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=iran.
6. <http://www.mpolska24.pl/post/4363/najwieksze-rezerwy-weglowodorow>.
7. <http://www.rp.pl/Dane-gospodarcze/303069892-PKB-Iranu-w-gore-po-zniesieniu-sankcji.html>.
8. <http://www.vox.com/a/maps-explain-the-middle-east>.

IRAN'S ECONOMIC, SOCIAL AND CULTURAL ROLE IN SHAPING SECURITY IN THE MIDDLE EAST

Abstract: The aim of the article is to explain Iran's role in the context of security in the Middle East. This region, due to a large number of conflicts generated by geo-political, economic, social and cultural factors, is a strategic point on the international security map. In the dynamically changing situation in the Middle East, Iran strengthens its political situation. Decisions taken by this country's authorities may significantly affect security in the Middle East. Thus the following areas should be researched,

Gospodarcza i społeczno-kulturowa rola Iranu w kształtowaniu bezpieczeństwa...

firstly factors influencing the shape of security in the Middle East and secondly, economic, civilizational and cultural conditions resulting in its political moves in the area of security in the Middle East region.